

byggnadsvård

Frustuna kyrkogård

Frustuna socken, Gnesta kommun, Strängnäs stift, Södermanlands län

Antikvarisk medverkan
Anläggande av askgravlund 2012

Eva Wockatz och Dag Forssblad

En del av
Landstinget Sörmland

Rapport 2014:03

Frustuna kyrkogård

Frustuna socken, Gnesta kommun, Strängnäs stift, Södermanlands län

Antikvarisk medverkan
Anläggande av askgravlund 2012

Eva Wockatz och Dag Forssblad

Rapport 2014:03

© 2014 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & Utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se
www.sorlandsmuseum.se

Författare: Eva Wockatz och Dag Forssblad, antikvarier
Omslagsbild: Askgravlunden sedd ned mot Frösjön (Slm D2014-393). Foto: Eva Wockatz.
Foto, där ej annat anges: Eva Wockatz, Sörmlands museum
Diarienummer: KN-KUS12-046

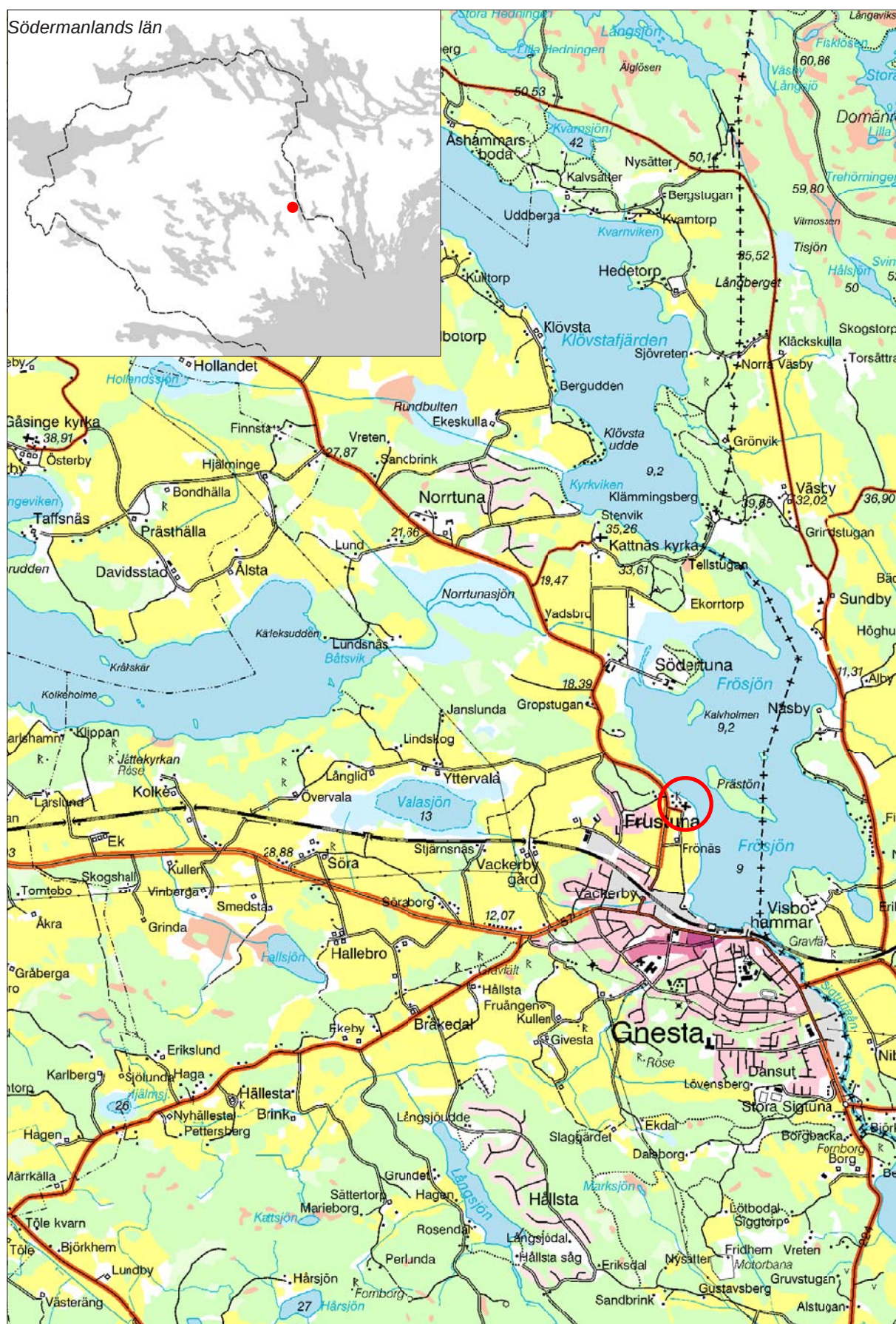
Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/01672

Nyköping 2014

Innehåll

INLEDNING	5
Bakgrund	5
Antikvarisk medverkan	6
Kontroll av öppna schakt	6
Översiktlig beskrivning av Frustuna kyrkogård	7
Historik med relevans för ärendet	7
UTFÖRDA ÅTGÄRDER	8
Beskrivning före åtgärder	8
Utförd schaktning	8
Arbeten med murar	9
Markbeläggning	9
Utsmyckning	9
Kyrkogårdsgångar	9
AVVIKELSER FRÅN BESLUTSUNDERLAGET	12
ANTIQUARISKA IAKTTAGELSER	14
Resultat schaktövervakning	14
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV UTFÖRDA ÅTGÄRDER	14
Källförteckning	15
Administrativa uppgifter	15

1 Utdrag ur Gröna kartans blad (GSD) Nyköping 9 H NO med Frustuna kyrka markerad.

INLEDNING

Under perioden juni - oktober 2012 har mark- och anläggningsarbeten inför anläggande av en askgravlund utförts vid Frustuna kyrka. Askgravlundens invigdes under All Helgons helgen 2012. Arbeten med askgravlundens utsmyckning fortsatte efter detta och dessa arbeten var helt klara i april 2013.

Bakgrund

Frustuna församling ansökte i januari 2012 om tillstånd för anläggande av en askgravlund, samt ändring av befintlig minneslund på kyrkogården i anslutning till Frustuna kyrka. Minneslundens och den nya askgravlundens är placerade i anslutning till kyrkogårdens nordöstra hörn, i en sluttning ned mot Frösjön.

Länsstyrelsen i Södermanlands län lämnade tillstånd enligt 4 kap. 13 § Lag (1998:950) om kulturminnen mm (KML) till sökta åtgärder i enlighet med inkomna handlingar och kompletteringar, beslut 7 mars 2012 (Lst dnr 433-233-2012). I enlighet med länsstyrelsens beslut skulle arbetet utföras under antikvarisk medverkan och dokumentation. I beslutet angavs ett flertal punkter att beakta, såsom möjligheten att använda inhemsk granit i askgravlundens terrassmurar, samt att antikvarisk expert skulle medverka vid schaktningsarbeten. Länsstyrelsens beslut omfattade även åtgärder på den befintliga minneslundens.

2   *Frustuna kyrka sedd från söder i oktober 2012 (Slm D2014-394).*

Församlingen kompletterade ansökan den 8 oktober 2012, med förfrågan om att asfaltera en grusgång. I samband med detta har vissa tidigare asfalterade gångar, belagts med ny asfalt.

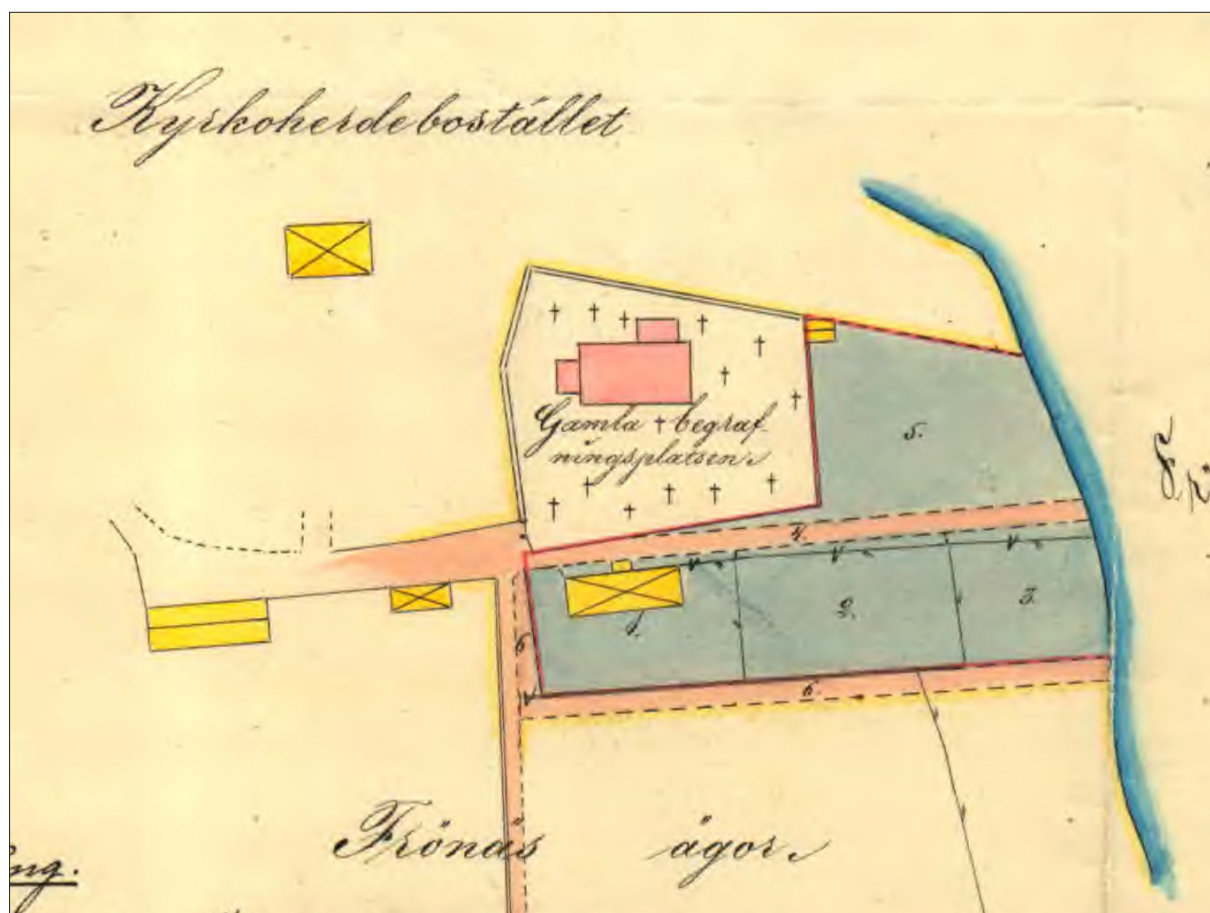
Utförda arbeten har inneburit att marken har grävts, terrassmurar beklädda med granit har anlagts, elektricitet har dragits fram, samt att askgravlunden har utsmyckats. Arbeten har i det stora hela utförts enligt bygghandling upprättad av Taggen Miljö och Landskap AB, Solna, daterad 2012-06-27.

Antikvarisk medverkan

Sörmlands museum fick uppdraget att vara antikvarisk konsult vid arbetets genomförande. Arbetet har utförts av Eva Wockatz och har följts genom sju byggmöten och platsbesök, kontakt via telefon och e-post, samt en antikvarisk slutbesiktning. Antikvarisk slutbesiktning hölls den 17 oktober 2012 av Eva Wockatz.

Kontroll av öppna schakt

Enligt beslutet skulle antikvarisk expert medverka vid schaktningsarbetena. Om fornfynd/och/eller fornlämning påträffades skulle arbetet omedelbart avbrytas till den del som berörde fornlämningen och dess närmaste omgivning. Anmälan skulle isåfall omedelbart ske till Länsstyrelsen för separat bedömning enl. 2 kap KML. I enlighet med länsstyrelsens beslut har Sörmlands museum utfört en antikvarisk kontroll i form av schaktningsövervakning. Efter överenskommelse med församling och

3 Förslag till utvidgning av Frustuna kyrkogård år 1906. Söder om kyrkan är gamla skolhustomten (1) och öster om är betesmark klockarejord (5) (Lantmäteriet, akt 04-FRU-719).

entreprenör gjordes schaktningsövervakningen i öppna schakt. Kontrollen genomfördes den 31 juli 2012 av Dag Forssblad.

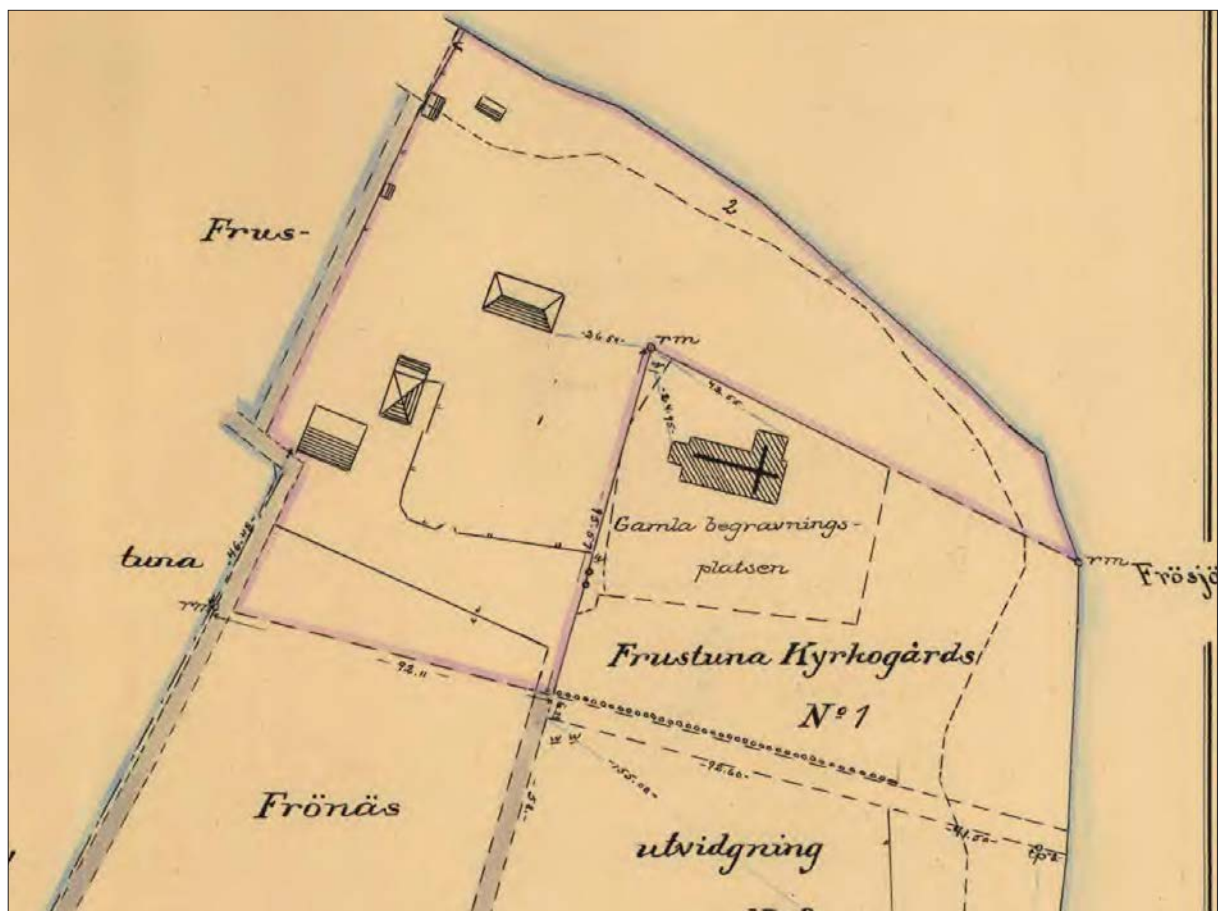
Översiktlig beskrivning av Frustuna kyrkogård

Kyrkoanläggningen omges av en granhäck, undantaget i norr och väster där kyrkogården avgränsas av en terrassmur. Gränsen mellan den gamla kyrkogården och utvidgningen åt söder markeras av en låg gräsbevuxen vall. Kyrkan är placerad på kyrkogårdens norra del. Ingångarna till kyrkogården från väster flankeras av murade, vitputsade grindstolpar med svartmålade järngrindar. Kyrkogården är gräsbevuxen och har enstaka buskar och träd. Huvudgångstråken är asfalterade medan gångarna runt gravkvarteren är grusade.

Minneslunden är placerad i kyrkogårdens nordöstra hörn, i sluttningen ned mot sjön. Vid kyrkogårdens södra gräns står ett högt, svartmålat träkors på en gatstensbelagd yta. På kyrkogårdens östra del står ett vitputsat gravkapell som uppfördes 1954.

Historik med relevans för ärendet

Kyrkogården utvidgades mot söder och öster år 1906. Nästa utvidgning genomfördes 1922. Vid det grävarbete som nu gjordes för askgravlundens terrasseringar framkom ett tjockt utfyllnadslager med stenig sand, vilket bör ha påförts i samband med dessa utvidgningar.

4 Karta över Frustuna kyrkogård år 1922. Den streckade linjen 2, visar strandlinjen enligt 1788 års stor-skifteskarta (Lantmäteriet, akt 04-FRU-170).

Kyrkogården utvidgades mot öster 1968. Ytterligare utvidgning gjordes 1972. Minneslunden anlades på 1980-talet. 1990 förtätades begravningsplatsen för att skapa plats för nya urngravar.

Gångarna mellan parkeringsplatsen och gravkapellet asfalterades 1999, då också samtliga mindre granar på begravningsplatsen togs bort. 2003 utvidgades kyrkogården igen. 2007-2008 uppfördes en bisättningslokal på kyrkogårdens norra del.

UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Beskrivning före åtgärder

Flera gångar på kyrkogården var sedan tidigare asfalterade. Övriga gångar är grusade. De asfalterade gångarna hade skador efter slitage och tjälskott.

Utförd schaktning

Antikvarisk expert har medverkat vid schaktningsarbeten på så sätt att kontroll/granskning utfördes av öppna schakt. Vid kontrollen av schaktade ytor visades att marken har fyllts ut i samband med att kyrkogården utvidgades i början av 1900-talet. Inget fornfynd eller fornlämning påträffades.

5 Askgravlunden anlades nordost om kyrkan, strax utanför den äldre kyrkogården, i en slänt ned mot Frösjön. Fotografiet tagit vid startmötet den 27 juni 2012 (Slm D2014-395).

Vid kontrollbesöket var den västra delen av anläggningsytan nedschaktad till erforderlig nivå, se bild 7. Den upptagna ytan var ca 17 x 15 meter i plan. Grästorv och underliggande matjord var sammanlagt ca 0,2-0,3 meter tjockt.

Längst västerut, i anslutning till minneslunden, framkom berg i dagen direkt under matjorden. Inom resten av ytan framkom ett tjockt lager ren, stenig sand. Lagret utgör sannolikt ett utfyllnadslager som har påförts i samband med utvidgningen av kyrkogården i början av 1900-talet.

Även schaktet för avloppsledningen ned till sjön var grävt. Schaktet var ca 25 x 0,7 m i plan. Schaktets största djup var 0,8 m. Närmast sjön iaktogs äldre sjöbotten i schaktets nedre delar, se bild 15.

Arbeten med murar

Terrassmurarna anlades med huggna granitblock av bohusgranit. Granitblocken sattes i ca 0,8 meter djupa armerade betongfundament. Blocken sattes ca 0,6 meter djupt i fundamentet. På ”insidan” av fundamenten lades en dräneringsledning. På insidan av murarna lades också singelmassor.

Markbeläggning

Askgravlundens ”golvyta” belades med skifferplattor. Markbeläggningen ändrades från huggen granit till skiffer av typen ”Glimmer”, vilken är något ljusare än den traditionella skifferplattan. Fogbrukets kulör valdes till en ljus grå kulör. Plattorna lades i stenmjöl.

Utsmyckning

Församlingen beslutade sig för att satsa på hög kvalitet gällande den konstnärliga utsmyckningen och annonserade i dagspressen efter konstnärer. Av de konstnärer som anmälde sig valdes tre ut att komma in med förslag på utsmyckning. Församlingens begravningsnämnd utsåg sedan ett förslag att arbeta vidare med. Förslaget var utformat av konstnärerna Thomas Nordström och Annika Oskarsson.

Utsmyckningen i askgravlunden har fått namnet ”Elliptisk källa”. Runt en träbänk är en elliptiskt formad kullerstensbelagd yta med fontäner och ljuslyktor i form av runda glasbollar. Konstnärerna har även utformat staketet ned mot slänten för att få en sammanhållande karaktär på askgravlunden. Staketet är tillverkat av runda rostfria böjda rör. På staketet är namnskyltar på de gravsatta, samt hållare för blommor uppsatta.

Kyrkogårdsgångar

För att uppfylla krav på tillgänglighet så asfalterades kyrkogårdsgången mellan kvarter 7 & 8 se bild 10. Denna gång löper sydost om kyrkan och går från parkeringen fram till askgravlunden. Gången asfalterades som övriga asfalterade gångar, med ett ytskikt belagt med kross på toppen.

Nytt asfaltlager lades på de sedan tidigare asfalterade gångar, bl a norr om kyrkan, se bilder 12-14.

6   *Läget för den nya askgravlunden sett från kyrkans nordöstra hörn. Syrébusken och kryptallar togs nu bort. Fotograferat i juni 2012 innan arbeten påbörjades (Slm D2014-396).*

7   *Schaktningsarbeten övervakades den 31 juli 2012. Fotografi Dag Forssblad (Slm D2014-397).*

8 Askgravlunden i april 2013 (Slm D2014-398).

9 Askgravlunden i juni 2014. Glaskulorna lyser på kvällen och bland stenarna porlar vatten (Slm D2014-399).

AVVIKELSER FRÅN BESLUTSUNDERLAGET

Enligt länsstyrelsens beslut skulle tillkommande fontän ansluta till karaktären hos de exempel som redovisades i församlingens tillståndsansökan. Slutlig utformning skulle bestämmas i samråd med antikvarisk medverkande och muntlig avstämning skulle även göras med länsstyrelsen.

Församlingen annonserade efter konstnärer som ville vara med och utföra askgravlundens utsmyckning. Av de konstnärer som anmälde sig, valdes tre ut att komma in med förslag på utsmyckning. Församlingens begravningsnämnd utsåg sedan ett förslag till utsmyckningen att arbeta vidare med. Förslagets utformning avvek relativt mycket jämfört med förslagen i ansökan. Valet av utsmyckningen gjordes också i samråd med antikvarisk medverkande, i enlighet med länsstyrelsens beslut. Utsmyckningen har även godkänts av Länsstyrelsen. Konstnärerna utformade även staketet för att få en sammanhållande karaktär på askgravlundens. Konstnärerna gjorde ett montage med skifferplattor, vilket de inblandade ansåg vara bättre val än granit.

10 Sydost om kyrkan leder en grusgång fram till norra häcken och den bakomliggande askgravlundens. Grusgången asfalterades nu för att göra askgravlundens tillgänglig (Slm D12014-400).

11 Terrassmurarna byggdes upp av huggna granitblock, som sattes i betongfundament (Slm D2014-401).

12 Den sedan tidigare asfalterade gången direkt norr om sakristian hade skador och belades därför med ny asfaltt (Slm D2014-402).

13 Samma gångparti efter asfalteringen (Slm D2014-403).

14 Gångpartiet fram till askgravlunden efter asfaltering (D2014-404).

ANTI-KVARISKA IAKTTAGELSER

Resultat schaktövervakning

Vid schaktningen observerades ett tjockt lager ren, stenig sand, vilket sannolikt utgör utfyllnadslager som har påförts i samband med utvidgningen av kyrkogården i början av 1900-talet. Vid den utförda schaktningsövervakningen påträffades inget annat av antikvariskt intresse.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Den nya askgravlunden är anlagd strax utanför kyrkogårdens häck i norr, i anslutning till minneslunden. Askgravlunden är anlagd på en tidigare outnyttjad del av kyrkans mark och är en stilla och rofylld plats som har förutsättningar att ge en positiv upplevelse av kyrkogården.

I beslutet angavs att möjligheten att använda inhemsk granit i terrassmurarna skulle övervägas. Församlingen valde svensk bohusgranit. I ansökan föreslogs att askgravlundens ”golvyta” skulle utföras med släta granitplattor, vilket hade gett ett relativt stelt och kallt utseende. Istället valdes att lägga ett golv av skifferplattor, typ ”Glimmer”.

Anläggandet av askgravlunden vid Frustuna kyrka har utförts med antikvarisk medverkan och i samråd i enlighet med Länsstyrelsens beslut, daterat den 7 mars 2012. Arbetena godkänns härmed.

15 Del av schaktet för avloppsledningen ned till Frösjön. I schaktets nedre delar syntes den äldre sjöbottnen. Fotografi Dag Forssblad (Slm D2014-405).

Källförteckning

Arkiv

Lantmäteriet, Gävle

Lantmåterimyndighetens arkiv

Lantmåteristyrelsens arkiv

Sörmlands museums arkiv, Nyköping

Litteratur

Frustuna kyrka, Sörmländska kyrkor 35, Sörmlands museum, Erik Bohrn 1943, Ivar Schnell 1964.

Kyrkokaraktiseringsprojektet i Strängnäs stift (2002-2010). Uppdragsgivare: Strängnäs stift. Utförare: Sörmlands museum (2010). Inventering av kyrkor i Strängnäs kommun, Södermanlands län, Strängnäs stift.

Administrativa uppgifter

Fastighetsuppgifter

Objekt: Frustuna kyrka

Kommun: Gnesta kn

Fastighetsbeteckning: Gnesta Frustuna kyrka 1:1

Socken: Frustuna

Län: Södermanland

Stift: Strängnäs

Författningsskydd

Kulturmiljölagen (1998:950)

Kyrkor uppförda före utgången av år 1939 skyddas enligt 4 kap. 3 § Lag (1998:950) om kulturmiljön (KML). Enligt denna lag ska alla kyrkobyggnader och kyrkotomter som tillhör Svenska kyrkan samt alla begravningsplatser vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. För byggnader och anläggningar som tillkommit före 1940 gäller att de inte på något väsentligt sätt får ändras utan Länsstyrelsens tillstånd. Detta tillståndskrav gäller också för vissa, särskilt utvalda byggnader och anläggningar som är yngre och som har höga kulturhistoriska värden. Kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde ska förvaras och vårdas väl. Varje församling ska föra en förteckning över sådana inventarier.

Begravningsplatser som har anlagts före utgången av år 1939 skyddas enligt 4 kap. 13 §. Enligt denna paragraf krävs tillstånd av länsstyrelsen för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen. Tillstånd krävs också för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.

Projektrelaterad information

Fastighetsägare och beställare: Frustuna församling, Ulrika Wikstén, Gnesta

Åtgärdsförslag: Taggen Miljö och Landskap AB, Dan Haubo, Solna

Beställarens kontrollant/byggledning: Trosa Byggkonsult, Stig Ericsson, Trosa

Antikvarisk medverkande: Eva Wockatz och Dag Forssblad, Sörmlands museum, Box 314, 611 26 Nyköping

Generalentreprenör: Leif Karlsson Gräv AB, Björnlunda

Underentreprenör, el: Andréasons El AB, Gnesta

Konstnär, utsmyckning: Thomas Nordström, Annika Oskarsson.

Övriga uppgifter

Länsstyrelsen i Södermanlands län, beslut 2012-03-07, dnr 433-233-2012

Sörmlands museum, dnr KN-KUS12-046

Dokumentationsmaterial

Dokumentationsmaterial i form av arbetsmaterial och fotografier förvaras i Sörmlands museums arkiv, Nyköping.